

Munkedalsbygden

Munkedals Hembygdsförening

Nr 2 2007

Årgång 3

Gamla apoteket i Håby

Foto: Bertil Johansson

Föreningsliv och forskning

Det är viktigt att ha goda förbindelser med angränsande hembygdsföreningar och naturligtvis också med distriktet. I maj hade Hembygdsförbundet sitt årsmöte på Naturbruksgymnasiet i Dingle – en av de tre besöksgrupperna sökte sig till Kaserna. I början av september hade vi nöjet att ta emot Uddevalla Hembygdsförening såväl på Kaserna som på museet. Där kunde vi visa några intressanta tillskott till samlingarna: en celldörr från gamla polishuset, allmogeföremål från 1700-talet skänkta av Ulla Björnehammar, Skulevik, och ett stort antal urklippsalbum donerade av makarna Ringström i Håby. Själva har vi återgäldat Knipplabornas besök här hos oss för några år sedan (läs om bussresan längre fram i tidningen).

Med Bohusläns Museum har vi också gott samarbete. Kristina Holmström har hjälpt oss att organisera föremålsregistrering och Gunnar Malm, KVC, besökte vårt årsmöte, visade gamla fotografier och kåserade på ett både roande och kunnigt sätt.

Med Försvarsmuséet fortsätter samarbetet vad det gäller dokumentationen av Stångenäs kompani. Sverker, Lilli-Anne och Yngve samarbetar med Birgitta Hansson i Östeby. Rune Hasslöf är huvudredaktör och boken beräknas komma ut lagom till jul. Ett fint julklappstips!

Vad minns du från beredskapsåren? I somras gick Dialekt-, Ortnamns- och Folkminnesarkivet i Göteborg ut med en frågelista till Bohusläningarna. Rubriken var »Vardagsliv under andra världskriget« och Munkedals Hembygdsförening bjöd in till två möten. Medverkande var Björn Jacobson, Inga-Lill Blix, Gunnar Lindberg och Laila Oscarsson. Föreningen representerades av Sverker och Yngve. Bertil Johansson lämnade in ett skriftligt bidrag.

Y C

Innehåll

Föreningsliv och forskning	1
Munkedalsbygden rättar.....	3
FÄRSK FISK!.....	3
ATT KÖPA MJÖLK	3
Vårvandringen	4
Wiknerspelen 2007.....	5
Affären på Småröd	7
Gökotta	11
Slåttergille	11
Krigsminnen	11
Sohlbergs – några tankar från min barndom.	14
Blocktillverkning.....	14
Sågverket	14
Snickarverkstaden.....	15
Biografen	15
Staben.....	15
Konsumentföreningen	15
Firma Axel Sohlberg	15
Bostaden	16
Tvätt- och bakstugan.....	16
Häst och vagn.....	16
Bilarna.....	16
Mitt smultronställe.....	18
Håby apotekshus – rivs eller räddas?.....	19
Bussresa till Källö-Knippla	21
Nedslag i Sockeninventeringen	22
Konsum i Munkedal – en liten affärshistoria	25
Önebacka skola.....	30
Julfesterna i Föreläsningssalen	32
Kommande aktiviteter.....	38

Har Du något att berätta?

Du är välkommen att lämna bidrag till denna tidning.

Det kan vara i form av

- en text du skrivit
- en muntlig berättelse
- gamla bilder
-

Kontakta då Yngve Carlsson tel. 0524 - 710 19

Munkedalsbygden rättar

I förra numret av Munkedalsbygden såg vi på sidorna 9 och 10 några bilder från Hede skola. Där uppgavs lärarinnan heta Birgit Erhardsson men detta är fel. Hennes förnamn skall rätteligen vara Lilly.

På sidan 25 ser vi en bild som uppges föreställa kamrer Axel Olsson, vilket är fel. Mannen på bilden är den kände föreståndaren Erik Johansson.

FÄRSK FISK!

I min ungdom fanns det en fiskhandlare som åkte runt med en liten lastbil med kort lastflak och sålde fisk. Flaket var öppet och där fanns några lådor med sill, makrill och andra arter. När denne man dök upp hade han alltid »färsk fisk« oavsett om den kuskat runt i värmen i många timmar.

En gång kom han hem till oss och sillen var ovanligt »röd i ögonen«, varför min far tog en sill och höll den till örat. Fiskhandlar'n tittade storögd och undrade varför far gjorde så.

»Ja frågade bara efter nyheter från havet« sade pappa »men silla hade inte varit där på fjorton dar sa hon«.

Jag tror inte att fiskhandlaren kom hem till oss efter denna händelse.

ATT KÖPA MJÖLK

Under första världskriget, 1918-19, var det svårt att få köpa livsmedel och andra varor. En händelse som belyser detta var när en familjefader gick till en större bondgård och ville köpa mjölk. Bondmorän, mager och lite kutryggig, öppnade dörren och sade när han framfört sin fråga: »Å nej min käre vän, här finns inte en droppe«, och slog sig för bröstet med båda händerna,

Mannen sa: »Jo de förstår ja, men jag tänkte och få köpa KOMJÖLK«.

Historierna berättade av Bertil Johansson.

Vårvandringen

Vårvandringen gick även i år på Tungenäset. Denna gång försökte vi att följa den gamla vägen, öster om nuvarande landsväg, från Faleby via Ödsby ut till Gårvik. Den 2 juni samlades ett antal vandringslystna personer på Faleby gård, där Sverker Balksten informerade om den gamla vägen och sedan ledde vandringsgruppen. Vägen har nog inte använts efter det att den nuvarande vägen byggdes 1921-23. Sedan dess har den delvis vuxit igen och delvis odlats över.

Det var svårt att komma fram på vissa avsnitt av den gamla vägsträckningen och dessutom långt att vandra från Faleby till Gårvik. Därför delades vandringsgruppen upp i tre delsträckor och bilarna fick användas mellan sträckorna.

Efter nattens regn var markerna ganska fuktiga, men väl rustade vandrare gruppen först tillbaka norr och nordväst om Faleby gård till det ställe som vägen går mellan kullarna där de stora järnåldersgravarna ligger. Här är vägen ganska väl synlig. Därefter gjorde gruppen en liten bilfärd och parkerade på vägen till Carlanders båtvarv. Den gamla vägen från Faleby kom ut alldeles i första backen från landsvägen räknat. Från Faleby och ut till Ödsby Sörgård är den gamla vägen delvis bortodlad och svårfunnen. Den går dock att följa men man valde att bara se på avstånd var den gick.

Från Ödsby gick vandringsgruppen förbi sågverket och upp mot Bergsvik, förbi det hus som Oskar i Bergsvik bodde i. Längs den vägen hittade sällskapet en plats i skogen där det medhavda kaffet smakade gott.

Därefter gjorde man ett hopp igen och färdades via Tungenäsvägen till grusgropen på Ödsbys ägor intill den plats där Krans-Axel bodde. Grunden till hans hus undersöktes innan vandringsgruppen fortsatte ut på Tungenäsets yttersta spets –

Tänge-Näbba. Så var den historiska vandringsgruppen avslutad. Den hade börjat i mulet och regngrått väder men slutade i strål-
ande sol och
nöjda delta-
gare.

Start av etapp 2 vid Ödsby

Text o bild: Sverker Balksten

Wiknerspelen 2007

Väderleken visade sig på den bättre sidan på midsommardagen då Munkedals Hembygdsförening hade sin sedvanliga fest på Kaserna. Midsommarafton var det ju mer eller mindre skyfall hela dagen, men när portarna slogs upp på Hembygdsgården började solen titta fram. Att det inte blev så stor publik kan väl tillskrivas vädret, men det kom i alla fall bortåt femhundra personer med både stort och smått. En särskild del av festligheterna var att det förrättades dop, det har inte förekommit på Kaserna på många år. Förra året var det bröllop som förgyllde dagen.

En sak som många besökare önskade se var hantverkare som satt och arbetade under dagen, men i år var det inte någon som visade sitt arbete utan de visade endast upp sina alster som de hade till försäljning. I bakstugan var det desto mera fart på bakning av lefsa, som hade strykande åtgång.

Och även caféet hade bra omsättning. Lena Mohlin hade sagostund för de minsta barnen i Wiknerstugan och Folkdanslaget hade sitt program vid midsommarstången, de ledde också ringlekarna med stora och små barn till musik av två fioler och ett dragspel.

Som ovanlig attraktion för året var det transport med åsna, och det var särskilt uppskattat av den yngre publiken, men även de äldre var nyfikna på detta inslag.

På friluftsscenen var det först sedvanlig gudstjänst och senare på dagen var det en stunds allsång, ledd av Anki Savik till dragspelsmusik och sista punkt på programmet var framträdande av gruppen »Ivåg med Sören«, ett välspelade gäng med många välkända melodier i bagaget.

I stort sett förflöt dagen som beräknat och besökarna kunde njuta av den fina plats som Kaserna utgör.

Munkedals folkdanslag i aktion

Musikanterna till danslekarna

Text och bild Bertil Johansson

Affären på Småröd

1942 övertog mina föräldrar, Alma och John Olsson, Småröds lanthandel av Almas syster Annie. Hon hade drivit affären sedan någon gång på 30-talet. Gården Småröd ägdes av Herman Hansson, min morfar. Han köpte den någon gång mellan 1915 och 1920. Redan då fanns affären på Småröd. Den låg då på samma sida av vägen som gården. Ägaren som Annie köpte rörelsen av hette Jonsson. Jag vet inte så mycket om den tiden, men har fått omtalat för mig, att man t.o.m. kunde låna böcker här. Min moster lät bygga en ny affär på andra sidan av vägen väster om rikstväan. 1942 köpte mina föräldrar rörelsen och hade den sedan tills 1970. Då gick en lång epok i graven till mångas saknad och sorg. Alma och John orkade inte längre driva rörelsen och fastigheten blev såld till Jürgen Boldt, som senare kom att anlägga ett järnvägsmuseum här (Chateau Småröd).

Småröds diversehandel växte och blev med tiden som ett dåtidens varuhus. Här fanns allt som folket på landet behövde. Skulle det vara något som inte fanns på lager, var det inga svårigheter att skaffa det. På lager fanns specerier, bröd, charkuterier, porslin, manufakturer, järn, färg och husgeråd, tidningar, foder till lantbruket, koks för värme, bensin och oljor. Tipstjänst fanns också.

Varorna levererades oftast med varubilar en gång i veckan. Brödet kom med bussen klockan 9.30 varje dag från Blomqvist i Uddevalla. Vilken känsla när man fick öppna brödlådorna och känna den ljuvliga doften av nybakat bröd.

Charkuterivarorna kom från VSS med speciella bilar tre gånger i veckan. Utsiktens bryggeri levererade drickan och Esso stod för bensin och oljor. Frukter och grönsaker kom från Fruktimporten. Chaufförerna blev riktiga vänner till Alma och John.

Till sin hjälp hade de 1-2 anställda. En av dem var inneboende hos oss. Denna blev som en familjemedlem och levde med familjen under veckorna.

Affären öppnade klockan 8 och stängdes klockan 18. Det där med stängningstider var lite så och så, eftersom vi bodde i huset.

En viktig sak var att brevbäraren kom varje dag. Många av kunderna var bönder som fick sin betalning via checkar från mejerier och andra ställen. Dessa inlöstes oftast i affären. Sedan kunde posten lösa in dem i sin tur.

Färska ägg från frigående höns fanns alltid. De kom från hushållen runt om, som hade höns. Det blev ett tillskott i deras kassa. Äggcentralen hämtade ägg en gång i veckan för vidare försäljning.

Anette Carlsson, man från VSS, Märta, Alma och John

Fiskbilen från Hunnebostrand kom en gång i veckan. Då kunde de som inte hade möjlighet att komma själv, få fisken inköpt och de hämtade den senare eller fick den hemlevererad med övriga varor.

Varje vecka körde pappa ut varor till kunder som hade besvär med att komma till affären. Denna service ökade och blev på vintertid två gånger i veckan och sommartid så gott som varje dag. Då ringde kunden in sin beställning, gärna dagen före, och sedan fick de varorna hemlevererade på köksbordet och drickebacken på rätt plats i källaren. Det var roligt att få

vara med och springa med småpaket och hjälpa till vid dessa tillfällen. Ofta stod kaffebordet dukat på många ställen när varorna kom.

Även kunderna blev personliga vänner till familjen och många är de män som fått sin matlagningskonst med hjälp av mamma Almas recept och tips.

Affären var en social mötesplats, där tankar utbyttes. Fanns det tid kunde kunden få sig en pratstund och en kopp kaffe uppe i köket. Soffor fanns utanför där många satt och småpratade och diskuterade olika frågor.

Rikstväan senare E6 gränsade till gården, så det var mycket enkelt för förbipasserande att svänga in. En av de mest kända kunderna var när det grekiska kungaparet med hela sitt följe svängde in och fick sina bilar fulltankade och människorna köpte förfriskningar och tittade sig noga omkring i lugn och ro, ända tills pressen hann i fatt dem. Då gled de stora bilarna snabbt iväg. Grekiska kungafamiljen hade då varit på besök i Norge.

Bensinpriset började närma sig 1 kr/liter. Detta tyckte pappa var ruskigt dyrt. Bensinstationen var öppen den tid som någon var till hand att sköta den. Det var så att säga ständig jour.

Märta säljer bensin vid dåvarande rikstsvåan

Detta var en tid som är underbar att minnas, även om det handlade om mycket strävan och slit. Mångas ögon var tårade när denna epok slutade i september 1970.

Då drog sig Alma och John sig tillbaka i den nybyggda villan och njöt av att få ägna sig åt sådant som de aldrig hade haft tid med tidigare. De kunde till exempel göra resor tillsammans eller en sådan enkel sak som att ta en promenad tillsammans. Detta hade nästan varit omöjligt tidigare. De fick också större möjlighet att ägna sig åt sina barnbarn vilket var mycket uppskattat.

Trots detta saknade de det fantastiska liv de haft tillsammans med alla sina kunder och leverantörer och de berättade gärna om alla minnen de hade.

Tyvärr noterades inte detta medan tid var. Men ett är säkert, Småröds Lanthandel lever kvar i mångas minnen. Detta beror framför allt på att det var ett händelserikt Centrum i Småröds, Saltkällans och Munkedals historia. Vägraset, som inträffade vid jultid 2006, satte åter Småröd på kartan och extra många tänkte då också på den tiden när vägen gick alldeles förbi affären.

Text och bild Märta Hansson (Alma och Johns yngsta dotter)

Gamla affären fanns i början av 1900-talet och kortet visar hur den såg ut. Den låg omedelbart intill Gården Småröds mangårdsbyggnad.

Den nya affären som byggdes 1939

Lite mer historia

När vi möter Märta har hon mera att berätta: John Olsson utbildade sig på Dingle lantmannaskola samt i Umeå och Strängnäs. Sedan drev han och Alma gården Strand i Forshälla socken. Alma, som var dotter till ägarna till Småröds gård Herman och Anna, ville gärna

återvända hem. Hon övertalade John att de skulle flytta dit och överta Småröds affär, vilken hennes syster då drev. John gav då upp sitt jordbrukarliv och blev affärsman.

Under 2:a världskriget var militären inkvarterad på gården Småröd. Till Johns stora förskräckelse hade de även etablerat sig i affären, där de hade stabskontor.

Affären hade kunder från en stor omnejd. Kunderna kom från Skredsvik, Studseröd Saltkällan Skaveröd m.fl. ställen.

Många från Munkedal arbetade på Uddevallavarvet på den tiden och en del av dem kom den geniala idén att lämna in »notan« på morgonen till Småröds affär och hämta den färdigpackade krogen på kvällen när de åkte hem – vilken service! På den tiden var det vanligt att man handlade på bok och så även i Småröd. John han lämnade alltså en månads kredit.

Kompletterande text av Sverker efter intervju med Märta

Alma med döttrarna Irene och Märta

Gökotta

På Kristi Himmelsfärdsdag höll traditionsenligt Gökotta med friluftsgudstjänst på Kaserna. De utsatta bänkarna uppe vid bagarstugan var fullsatta även efter det att ytterligare bänkar hade placerats ut. Pastor Bo Sandberg höll i gudstjänsten, Marianne Hirell spelade och sjöng. Vädret var kyligt och trots spánt lyssnande efter göken kunde ingen uppfatta något *Koko-koko*.

Slättergille

I mitten av juli var det dags för slättergillet. På sluttningen ner mot sjön vid Kaserna håller det på att bildas en äng. Tack vare slätter med lie börjar man nu märka en sakta ökning av antalet växtarter. Fem slätterkvinnor och karlar avverkade slättern på några timmar och fick samtidigt känna den härliga känslan att med en skarp lie avverka det saftiga gräset. Denna gång restes ingen höhässja utan gräset fick ligga kvar på marken och torka någon vecka innan det togs om hand.

Krigsminnen

MINNEN I ANDRA VÄRLDSKRIGETS SKUGGA

När andra världskriget bröt ut var jag i tolvårsåldern och bodde hos mina föräldrar och min bror ute på landsbygden i Tanum socken. Min far, som var mjölnare och dessutom på ledig tid hjälpte grannar med diverse snickeri och bygge, var född i Brandsbo i Västergötland. Att det hade blivit mjölnaryrket var inte en slump, alla hans bröder hade samma arbete, hans far och dennes bröder var också mjölnare, ty det var ju ett släktdrag som gick i arv. Jag har fått höra av min far hur det var under första världskriget, då var han fyrtioårsåldern och kunde tala om hur ransoneringen gick till på den tiden.

Det fanns någonting som kallades Kristidsnämnden också på den tiden, men den hade inte mycket att ge till allmänheten. De större godsägarna och bönderna hade vissa saker som gjorde att de fick lite bättre villkor att få tilldelat ransonerade varor. För de som hade kvarnar var det en viss förbättring, ty de kunde skaffa mjöl lite lättare. Detta gjorde att man hade större chans att byta varor, och detta sätt var ju också på andra världskrigets dagar. Då var det ju bättre ordning med ransoneringskort och tilldelning av varor.

Bönderna fick ju lämna sina »mjölkuponger« till den person som skötte kristidsnämnden och fick då istället ett s.k. »malkort«. Kortet skulle sedan tas

med till kvarnen tillsammans med spannmålet. Där fick mjölnaren ta hand om kortet, väga in det som skulle malas. De allra flesta kunderna åkte hem och kom tillbaka dagen därpå för att hämta mjölet.

Men då hade de med sig en ny omgång säd för malning, kortet fick mjölnaren ha kvar om det eventuellt skulle komma någon kontrollant. Som tack för hjälpen fick också mjölnaren några kilo mjöl. Denna hantering var ju inte laglig, alla kände till den men ingen visste något.

Från vårt hem var det ungefär en halv mil till kusten och detta gjorde att vi fick både höra och se vad som hände ute till havs. Många kvällar och nätter kunde man se ljusen och höra hårda kanonader från tyska och engelska fartyg, minor som sprängdes och ljusraketer som svepte över horisonten. Några dagar därefter fick kustborna ta hand om ilandflutna soldater och på särskilt ordnade platser begrava dem.

Det blev också order på att det skulle mörkläggas och de klistrades för fönster med svart papp eller mörkläggningssapper som det hette. De fordon som fanns fick avskärma strålkastarna och hela landskapet blev mörklagt. Ständigt kunde man höra flygplan som svepte över och när det varit blåsväder eller hårdare storm kunde man se »spärrballonger« som slitit sig och drev fram. Dessa ballonger var krigstidens farthinder för flygplanen.

BEREDSKAPSRARBETE

En annan del av krigstiden var när det helt plötsligt kom en mängd soldater till trakten. I gråa uniformer, som med spadar och spett började bygga skyddsvärn och skyttevallar. Strax intill vårt hem blev det uppgrävt och stenar bars dit från en närlägen stengårdsgård, träd fälldes och stammarna blev tak i detta skyddsvärn, som försågs med ett tjockt lager jordtorvor och lera. Soldaterna som utförde dessa värn hade inte utrustats med vapen. Det blev en senare fråga om det överhuvudtaget fanns gevär och k-pistar i förråden.

Vi barn var ju väldigt intresserade av allt detta och var nog lika ivriga som soldaterna. De blev också bjuda på kaffe utav folket i bygden.

LUFTBEVAKNING

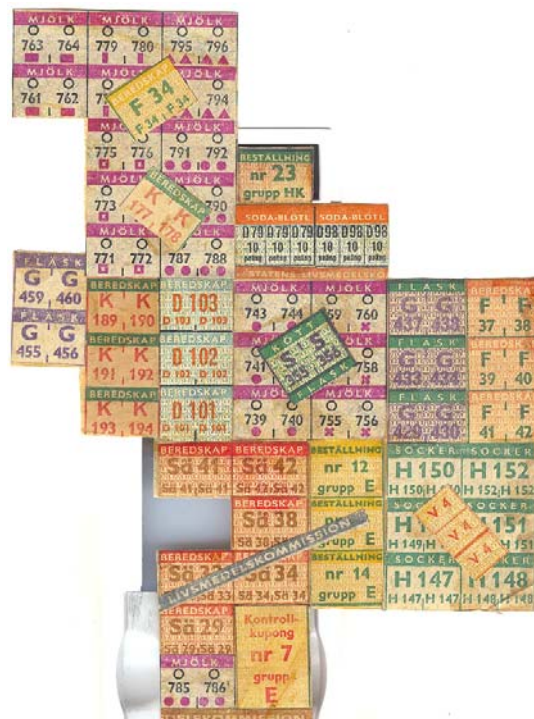
Två baracker som fanns kvar efter ett tidigare vägbygge blev förläggning för ett tiotal luftbevakare. Ty på toppen av ett rätt så högt berg hade det satts upp en luftbevakningsstation.

Två och två personer var placerade på denna station under fyratimmarspass och skulle rapportera allt som rörde sig i luftrummet till högre stab. De personer som hade beordrats dit som luftbevakare var av olika åldrar och kom från vitt skilda platser i landet. De som hade frivakter var ofta ute i stugorna och pratade och bjöds på kaffe och det blev en gemytlig stämning. Hur effektiva dessa bevakare var kan kanske ifrågasättas.

RANSONERINGEN

Under dessa år som kriget pågick blev det ransonering av nästan alla varor. Kaffe och the var några av de saker som ställde till mest bekymmer för många. Och som ersättning fanns en lång rad material. Det som mest användes var kanske råg och korn. Dessa sädesslag brändes i stekpannor och efter några dygn var de klara att malas och koka »kaffe« på. Även s.k. kli användes utav många och ärter var också användbara. Affärerna sålde också en del surrogat, ett var E4. Vad det innehöll är väl inte någon som vet.

Det har väl aldrig gjorts så många lagningar av cykeldäck och slangar som under krigsåren då dessa saker var mycket svåra att få tag på. Tilldelningen av cykeldäck var ytterst begränsad. Allt skulle ju gå till försvaret. De som hade trafik tillstånd och körde lastbil hade det mycket svårt att få tilldelning av bildäck. Därför var det många som satte på järnringar utanpå slitna däck. Och så fanns ju gengasen. En stor tillgång för alla med bil. Aldrig har det

väl huggits så mycket »träknott« som under dessa år.

Under vissa tider var det också förbjudet att köra bil på helgerna, från lördag klockan arton till måndag morgon klockan sex.

En liten, liten del av alla de ransoneringskort som fanns under krigstiden 1939-1945. Man ser sockerkort, beredskapskort, fläskkort, mjölkort, soda och blötlägningskort, Brödkort, köttkort, kaffe och the bland många andra. Det var Statens Livsmedelskommission som stod för all denna ransonering.

Sohlbergs – några tankar från min barndom.

Vi får i denna artikel följa Axel Sohlbergs son Uno när han så spännande berättar om tiden hos familjen Sohlberg under perioden 1928 till 1932.

Blocktillverkning

Min pappa Axel Sohlberg (som levde mellan 1879 och 1941) hade några år varit i Danmark under sin ungdom och där hade han sett tillverkning av betonghålblock. När han blev egen företagare var det dylika block som han lät tillverka. Jag minns hur två av hans anställda Kalle Pontus och Viktor Slaktare blandade betongbruk genom att först hälla en skottkärra med sand på golvet och sedan en säck cement. Först blandade de sand och cement till en torrbetong och det innebar att de med var sin skyffel öste blandningen från en sida av högen till den andra. Detta skedde tre gånger. Därefter gjorde man ett litet dike i blandningen och hällde på vatten. Därefter blandades betongen ytterligare några gånger. Blocken formades i en form som utgjorde en del av en enkel maskin. Med en spak kunde man föra två stålstänger in i formen. Formen fylldes med betongbruket och skrapades av. Stålstängerna drogs tillbaka ur formen och det färdigformade betongblocket placerades på en träbricka och ställdes åt sidan för att härda. Den proceduren tog ungefär tre dygn.

Kalle och Viktor hade ett mycket slitsamt arbete och särskilt sommar-

tid fick de ofta svalka sig med en klunk vatten för de svettades rikligt. Jag sprang ofta över till cementgjuteriet för att se dem arbeta och jag tror de var stolta över sitt arbete och trivdes med det.

Det fanns ett sandtag vid Lilla Foss, i närheten av Foss kyrka. Därifrån hämtades den grova sanden till betongen. I Åboland vid Hästeskedet fanns ett sandtag med mycket fin sand. Den användes framför allt för putsning och en speciell betongblandning med denna sand användes för att få en yta som efterliknade natursten. Dessa block kallades ornamentblock. De användes ovanför marken för att få en vackrare utsida.

Sågverket

En annan verksamhet som min pappa Axel startade var ett sågverk. Det var en cirkelsåg som sågade remsor ur stockar och på så sätt tillverkades plank och bräder. Kraftkällan var under några år en ångmaskin, men sedan installerades en stor elmotor och en maskinhyvel installerades för tillverkning av hyvade brädor och listverk. Från elmotorn överfördes kraften med remdrift och under taket fanns det flera remhjul som överförde energin. Sågverket utökades med en ramsåg.

Det var flera sågblad med mellanrum, så att flera bräder samtidigt kunde sågas ur en stock.

Snickarverkstaden

En person, som jag mycket ofta besökte, var Gustav "Snickare" i snickarverkstaden. Han tillverkade bl.a. fönster och dörrar rent hantverksmässigt och det var först på senare tid som han fick elektriska maskiner som underlättade arbetet. Det blev spillklossar av trä och jag hade alltid med mig en påse med sådana klossar när jag gick ifrån honom för att själv kunna använda dem till att bygga små enkla bilar eller andra leksaker. Jag sa till Gustav att när jag blir stor så ska jag bli snickare. Han skrattade och sa: »Det tror du bara men det blir nog något annat«.

Biografen

Den första biografen i Munkedal var kanske den lokal som pappa lät bygga. Jag minns inte att det visades någon film, den perioden var nog ganska kort. Jag vill minnas att det fanns en skylt där det stod **Munkedals biografteater**. Lokalen användes för förvaring av hyvlade bräder och färdiga snickerier och den kallades hela tiden av oss alla för »biografen«. Det fanns en skylt med svarta bokstäver på vit botten där jag vill minnas det stod

»Firma Axel Sohlberg försäljning av Hyflade och Ohyflade Bräder i Parti och Minut. Firman grundad 1903«

Den stora vita biografduken fanns fortfarande kvar med en bred svart ram runt om. Utrymmet för filmprojektorn fanns också kvar och som kuriosa hade man kvarlämnat en svart biografstol med fällbar sits.

Staben

Vårt hem var inrymt i en trevåningsbyggnad som kallades »staben«. Namnet kommer troligen från den tid under första världskriget då en militärstab hade huserat där.

Konsumentföreningen

I bottenvåningen var affärslokal och Munkedals första Konsumentförening hade sin verksamhet där. Efter ett antal år lät Konsumentföreningen bygga en egen affärslokal i det som sedermera kallades centrum.

Firma Axel Sohlberg

Efter det att Konsum flyttat ut tog vår firma över lokalerna och där såldes beslag till dörrar och fönster och dessutom spik och skruv. Spiken levererades i trälådor med kanske tusen spik i varje låda och en av mina uppgifter var att väga upp hundra stycken spik och slå in dem i papper till en liten förpackning. Storkunderna köpte hela lådor men de här papperspaketen var för småkunderna. Jag lärde mig att göra riktigt fina paket där två spikar sparades för att användas till förslutning. En balansvåg användes och på den ena vågskålen placerades hundra stycken spik som »vikt« och på den andra vågskålen lades spikar tills det vägde jämnt.

Bostaden

Andra våningen inrymde vår bostad med ett stort kök och en lång diskbänk av förzinkad plåt. En modernitet var, ett hemsnickrat torkställ som var monterat på väggen bakom diskbänken. I samma våning fanns också ett kontorsrum för affärsverksamheten. Detta rum hade egen utgång med en rak ganska brant trappa ner till markplan. På tredje våningen hade vi våra sovrum och det var naturligtvis inte tal om att ha egna rum, utan syskonen fick dela rum. Mamma berättade, att den tredje våningen hade byggts till, när familjen blivit större. De nya takstolarna placerades på plats under en enda dag och de förbipasserande Munkedalsborna blev förvånade, när de på eftermiddagen fick se en helt annan silhuett, än de hade sett på morgonen.

Tvätt- och bakstugan

Det fanns en tvättstuga i en separat byggnad. Där fanns en inmurad tvättgryta av järn med egen eldstad, där man kunde värma tvättvatten. Flera stora tvättkar av delade trä-tunnor, var fyllda med sodalösning, som framför allt användes för blötläggning av kläder. Kläderna tvättades med grönsåpa och man använde ett tvättbräde, där man skrubade kläderna. Det fanns också en enkel vridmaskin med två gummi-valsar, som kunde pressa ut vatten från de rensköljda kläderna. I tvättstugan fanns också en murad bakugn och mamma förberedde gräddningen genom att flera timmar i förväg vär-

ma upp ugnen med vedträn som hon tände eld på. Det var en stor matbrödsdeg som kavlades ut till runda kakor med hål i mitten. Jag fick ofta hjälpa till att springa ner från köket till tvättstugan, där kakorna skulle gräddas. Det nybakade brödet spred en underbar doft och det smakade särskilt gott den allra första dagen. Ett bak skulle räcka under en till två veckor. Pappa var väldigt förtjust i hembakt knäckebröd och vid varje bak tog mamma undan ett stycke deg för att kavla ut till tunna kakor. Då användes en naggad kruskavel och kakorna var så tunna att naggarna delvis gjorde hål i dem. Dessa kakor blev väldigt spröda och inte bara pappa älskade dem utan även några av oss syskon tyckte mycket om dem.

Häst och vagn

Innan firman hade lastbilar så utfördes transporter med häst och vagn. I ett av uthusen fanns ett stall med plats för några hästar. Vi hade också en åksläde och jag minns, att jag en gång när jag var i tonåren fick låna häst och släde för att köra till julottan. Det var en mycket liten släde och jag som kusk satt baktill på en träsadel. Släden rymde bara en eller högst två personer och som skydd mot kylan användes en skinnfäll som passageraren satt på och en annan skinnfäll som skyddade benen.

Bilarna

Den första personbilen, som jag har sett på kort, var en öppen bil med

sufflett som kunde fällas ned vid vackert väder. Jag finns med på ett kort, där vi hade åkt till Gårvik för att bada med just den bilen. (Se artikel i nr 1 2006, red anm.). Vi hade då en sommarstuga, byggd på en klippavsats, men jag minns inte något om den tiden för jag var alltför liten.

Efter några år blev det varu-transport med lastbil och jag minns chauffören som var ung. Karl fick äta med oss i det stora köket. I den

byggnad som inrymde bland annat tvättstugan var en vindsvåning med en utvändig trappa. Den vindsvåningen inreddes till en lägenhet där chauffören fick bo. En gång när jag skulle gå dit upp hade tydligen chauffören sett mig komma och när jag skulle öppna dörren så hörde jag att han flera gånger stötte en käpp i golvet. Jag blev mycket rädd, men snart öppnade han dörren och jag förstod att han bara skojade.

Axel Sohlbergs 50-årsdag (troligen) i hemmet på »Staben« Fotot är lånat av Margit Sennung.

Sittande från vänster: Hugo Sohlberg, Hjalmar Sohlberg, Eira Sohlberg, mamma Augusta och pappa Axel, sågare Olsson Lilla Foss

Stående från vänster: lastbilsmedhjälpare Gustav Franzen, cementgjutare Georg Svensson (?), snickare Gustav Johansson, okänd, okänd, Gösta Strandberg, »norsken« Ekström, Gunhild Sohlberg, cement-gjutare Karl "Pontus" Karlsson, Viktor Thoren, Hugo Johansson.

Text Uno Sohlberg

Mitt smultronställe

Gunnar Eklund i Munkedal har massor av smultronställen. Efter moget övervägande väljer han ett av de allra senaste han upptäckt. Det är en, av MSOK nyanlagd, stig som går till höger uppför berget, **intill gruvan vid Stale Tjärn**. En härlig skogs promenad som mynnar ut vid »Justus stuga« på Ekelundsvägen, Snipen. Därefter kan man välja, att följa något av de skidspår, beroende på hur långt du vill gå, tillbaka till utgångspunkten.

Om man vill gå riktigt långt, finns en ledad avstickare en bit ovanför gruvan som går ända till Kvarndal.

Stale tjärn

Foto Ingela Ingman

Håby apotekshus – rivas eller räddas?

Ibland sker det stora omvälvningar i en bygd. Nu är det Håbys tur. På denna tidnings omslag finns ett foto på apotekshuset i Håby. Detta, liksom övriga hus på västra sidan om gamla E6:an, skall bort för att lämna plats åt ett affärscentra med därtill hörande parkeringsplatser.

Eftersom provinsialläkarstationen låg i Håby så öppnades här ett apotek den 1 september 1860. Det inrymdes i en fastighet på östra sidan om gamla E6:an. År 1930 byggde man ett nytt hus för apoteket på andra sidan vägen. På första våningen var det affärsdel, laboratorium och destillationsutrymme. På andra våningen bodde apotekaren och högst upp bodde farmaceuten.

Apoteket hade flera anställda och många av medicinerna framställde man själv. I ”En bok om Håby” kan man läsa om hur man rullade piller och kokade hostmedicin. Denna artikel bygger på en intervju med Svea Sohlberg, född Karlsson, från Skottene som arbetade på apoteket från 1 april, 1951.

Mycket mediciner skickades till Brastad, Brodalen, Hallinden, Dingle, Munkedal, Fisketorp, Hedekas och Medbön. Martin Hansson, boende på Kanalen, arbetade på bruket i Munkedal, gick till och från arbetet varje dag och bar då med sig medicinlådorna för brukets räkning. Där fanns medicinen att hämta i en av portvaktstugorna, som ju alltid var bemannade (nu stående på Gamla Bruket).

År 1961 flyttade apoteksverksamheten till Munkedal. Enligt en tidningsartikel skulle hela apoteket med 4 000 olika medicin- och pillersorter, vågar, provrör och alla övriga inventarier flyttas till Munkedals centrum mellan klockan 17.00 på lördag eftermiddag till klockan 09.00 på måndag morgon.

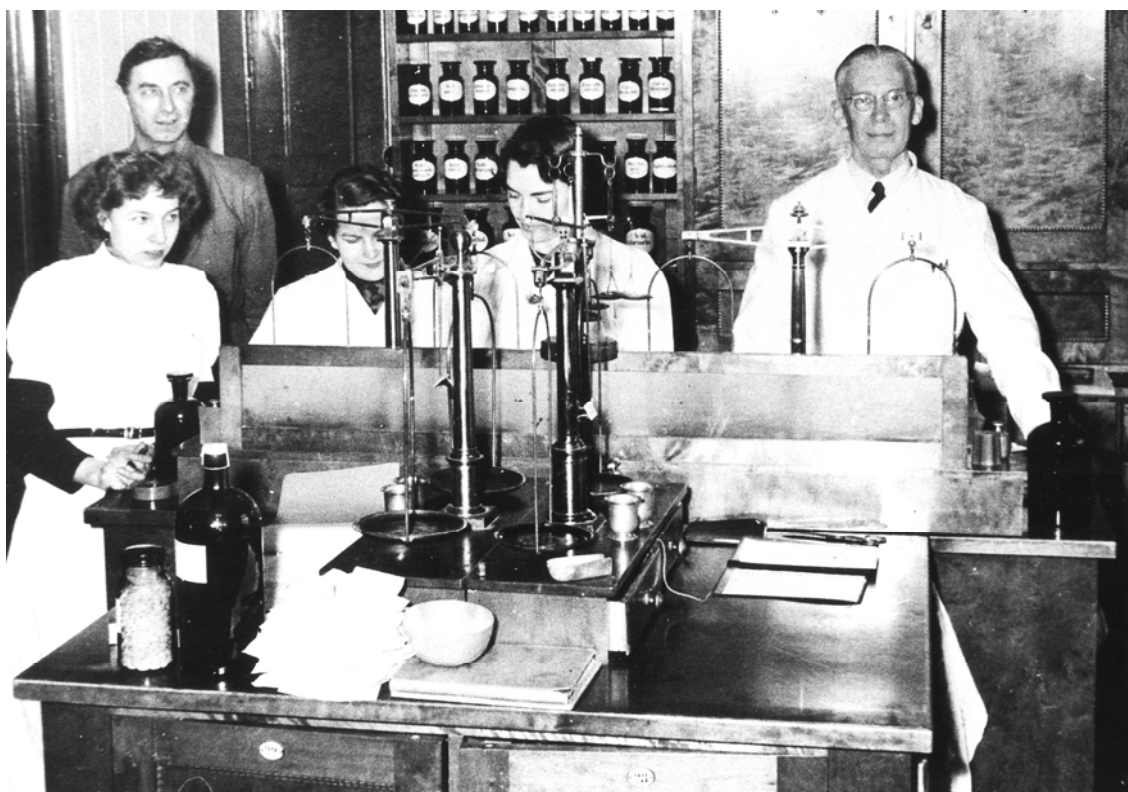
Huset övertogs av Håby församling som förutom församlingshem även hyrde ut fyra lägenheter. Under en del år fanns här även ett bibliotek. Församlingen sålde huset 1989. Därefter har där funnits flera olika verksamheter som antikhandel, kiropraktik och hälsoundersökning. Hela tiden har lägenheterna varit uthyrda men nu är det alltså slut på det. Hyresgästerna har börjat flytta ut och det stora grå huset blir alltmer tomt, mörkt och tyst.

I vår tid, med den tekniska utvecklingen vi lever i, så borde det inte innebära så stora svårigheter att flytta huset. I ett samtal med Jan Hognert fick under-tecknad den uppfattningen att det givits åtminstone ett halvt löfte om att rädda huset och finna en annan jordplätt att sätta det på.

Text Lilli-Anne Sihlberg

Håby gamla apotek med apotekare Gustav Bergkvist stående i preparatrummet. Kortet från början av seklet. Bergkvist arbetade där mellan 1902 -1928, varefter han flyttade till Blekinge.

Interiör från Håby apotek ca 1953. Vi ser fr.v. Sif Friman, Elov Andersson, Eivy Pettersson, Kerstin Anderling och apotekaren Gunnar Lindberg.

Korten lånade av Gerhard Johansson

Bussresa till Källö-Knippla

Hembygdsföreningen anordnade en bussutflykt till Källö-Knippla som ligger omedelbart norr om Öckerö. En blåsig men solig dag mötte resällskapet på ön. Öns hembygdsförening hade tidigare gästade Munkedal och med denna resa återgäldades besöket och de bjöd alla på kaffe och goda hembakade Hönökakor. Föreningens ordförande Marita Kjellfors Agillar tillsammans med flera av föreningens medlemmar tog emot och efter kaffet guidade de runt på ön. Föreningens två museer fick också besök. Därefter gick färden tillbaka till Öckerö och Hönö. Middagen intogs på Hotell Hönö och den infödde medresenären Arno Johannesson guidade vidare in på Fiskemuseet på Hönö med bl.a. intressanta fotoutställningar. På hemfärden bjöd Elsie Johannesson på uppskattade hembakade bullar under stoppet vid Spekeröd.

Anita Kjellfors tar emot på kajen på Knippla.

Rundvandring på Källö-Knippla.

Några av deltagarna utanför ett av museerna på Knippla.

Arno Johannesson i berättartagen utanför Fiskemuseet på Hönö.

Nedslag i Sockeninventeringen

I denna berättelse får vi följa en familj som flyttade många gånger, fadern dömdes för dråp och livet kan uppfattas som hårt. Historien kan dock visa att olyckliga omständigheter och sonade brott ändå kan ge drägliga liv åt efterkommande.

Brita Nilsson

Nils Månsson Flygare var dragon för nr 55 i Sotenäs kompani. Han värvades 1680, deltog i krig och campanier och var läs- och skrivkunnig. Han var född i Södermanland 1655 och dog under Hästhagen i Bärfendal 1737/1023. Hans hustru var Ingegärd Jönsdotter. De fick barnen:

Måns	född 1690 och död samma år	Anders	född 1698/0920
Måns	född 1691/0222	Jonas	född 1701/0331
Kiersti	född 1693/0806	Petter	född 1704/1120
Jonas	född 1695 och död?		

Sonen Måns Nilsson Flygare blev dragon. Han antogs vid mönstringen 1711. »Blefwen 3de furirs skytt 1718«. Han erhöll avsked 1758. Måns vigdes 1723 med Kiersti Olsdotter som dog 1789 på Kyrkeryr. På torpet Flygarhuset under Hästhagen fick de barnen:

Jöns	född 1727/1016	Anna	född 1737/0320
Börta	född 1729/0309	Oluf	född 1741 och död samma år
Anna	född 1731 och död?	Kari	född 1743 och död 17
Hans	född 1732/0209	Oluf	född 1746 och död 1747
Nils	född 1734/0126	Oluf	född 1751/0419

Sonen Oluf Månsson blev bonde och dog 1807/1019 på Torve under Grinås. Han vigdes 1774 med Anna Eriksdotter som var född 1756 på Skrapeland och dog 1807 på Saltkällan av liv-sjuka. Oluf och Anna fick tolv barn, varav de första nio var födda på Skrapeland. (**Anm.** Kyrkeryr, Grinås, Skrapeland är gårdar som ligger i Svarteborgs socken, väster och nordväst Kärnsjön.) Barnen var:

Magnus	född 1774/1204	Hans	född 1787/0322
Nils	född 1776/1030	Kirsti	född 1789/0830
Christin	född 1779/0509	Inger	född 1792/0314
Jonas	född 1782/0224	Elias	född 1793/0425 på Åsen i Hede socken
Anna	född 1784/1024	Bengt	född 1798/0317 på Skrapeland
Anna Maja	född 1785	Olena	född 1802/1009 på Grinås

Sonen Nils blev bonde och vigdes två gånger. Första gången var 1812 med Maria Hansdotter som var född 17810623 och dog 18230930 på Grinås av barnsbörd. Hon och sonen Hans begravdes 18231005. Nils vigdes andra gången 1824 med Lisa Andersdotter. Hon var född 1796 i Krokstads socken. Nils dog av lungshot 18341231. Barnen var:

(Immanuel	född 18041211)	Hans	född 18230929 och död två dagar senare.
(Johanna	född 18080201)	Emanuel	född 18241111
Anna Maria	född 18140106	Anna Cathrina	född 18260822
Brita	född 18160209	Andreas	född 18270110
Olaus	född 18200308	Carolina	född 18300429

Dottern Brita utflyttade 1832 till Påstigen där hon står som piga hos Daniel Berntsson och Margareta Gottfridsdotter. 1834 flyttade hon vidare till Skrapeland. Sedan tappar jag bort henne tills 1842 då hon kom inflyttande från Krokstads socken till Hoga i Foss socken som piga. Det har varit en svår tid för Brita. Hon har blivit »Straffad med 20 par ris, 2 års spinnhus och uppenbar kyrkoplikt för fosters läggande å lönn. p 41 iterum, skriftad 9/7 43«. (Ordet iterum är latin och det betyder för andra gången)

På Hoga fanns samtidigt en dräng, Engelbrect Jonasson, som inflyttat från Öbbön 1842. Engelbrect var född 18181120 på Hoga. Han flyttade 1843 till Tanum men då hade redan Brita fått en son. Lille Johan Edvard Engelbrectsson föddes som oäkta barn 18430521 på Ramnås under Hoga, dit Brita flyttat och nu stod som inhyst piga. 1845 flyttade mor och son till Hälla under Öbbön och 1848 flyttade de vidare till Intaga under Lerberg i Håby socken. Där står de som utfattiga. Deras öde verkar hopplöst men nu ansluter Engelbrect som 1848 inflyttade till Intaga från Västersäter i Svarteborgs socken. Om Engelbrect står det att han är »(bunden) till äktensk. m. Brita M. Nilssd. Gifter sig med henne«. 1849 flyttade de till Wallnås under Håby Övergård. Nu står Brita som hustru till Engelbrect och paret får sonen Gustaf Adolph född 18490303.

Har det därmed ordnat upp sig för familjen? Tyvärr händer det en bedrövlig sak. Om Engelbrect står det att han är »Dömd 1850 för dråp å (skräddaren) Nils Carlsson Lindström till 28 dagar fängelse vid vatten och bröd, uppenbar kyrkoplikt och 8 års arbete å fästning«. Familjen flyttade 1850 till Liden under Lerberg. Hur klarade sig Brita och sönerna medan maken var borta?

Så kommer han tillbaka och 1859 flyttade de till Liden under Harska och 1860 vidare till Skådet under Skådene. Där föddes dottern Maria Erika 18610425 och samma år flyttade familjen till Borgmästarbruket under Torp där maken står som arbetskarl. Familjen utflyttade 1866 till backstugan Kvarnbacken under Ekenäs och därifrån 1868 tillbaka till Borgmästarbruket. 1870 flyttade föräldrar och dottern till Torps bruk och 1871 flyttade de till Mjölmarbacken under Bråland. Föräldraparet flyttade 1887 till Öbbön där maken står som inhyst

arbetare och 1893 flyttade de till Sandbacken under Lerbergs rusthåll i Håby socken där de fanns kvar år 1900.

Arbetaränkan Brita Maria dog 19010518 av ålderdomssvaghet på Saltkällan samtidigt som dottern med familj bodde där.

Hur gick det för parets barn? Johan Edvard utflyttade 1861 till Skredsviks socken. Han återinflyttade 1865 från Kviström och 1866 utflyttade han till Skaveröd. 1868 kom han inflyttande till Borgmästarbruket från ställe under Ekenäs.

Gustaf Adolph arbetade som dräng på många ställen: Norr Bäckevall, Solberg Öster, Bäckevall Norra, Skådene, Tyft i Svarteborgs socken, Prästgården, Håby Nedergård, Gässjö i Svarteborgs socken och Hällevadet. Så vigdes han med Josefina Jonasdatter född 18560516 i Kville socken och de flyttade 1880 till torpet Siljedalen under Harska i Håby socken med sonen Johan Einar född 18800117. Den lilla familjen flyttade till torpet Grönbacken under Skulevik, vidare till Torp där maken står som statdräng och sedan till Smedberg i Foss socken där dottern Anna Lovisa föddes 18870308. Familjen flyttade vidare: Skåttene i Håby socken, Sandbacken under Lerbergs rusthåll, Sälby Väster, Frötorp (där maken står som statkarl) och 1892 till backstugan Solbacken under Kila.

Maria Erika då? Jo, hon flyttade 1879 till Uddevalla men återinflyttade 1881 och då från ett ställe i Håby socken. Året efter flyttade hon till Östeby i Svarteborgs socken men återvände 1884. Hon vigdes 1886 med Gustaf Vilhelm Johansson född 18640525 i Foss socken. Paret flyttade 1886 till Torp i Håby socken. De fick barnen Ida Bernhardina och Johan August födda 18870512 och 18890918. Maken står i längden 1890-96 som trädgårdsarbetare. 1902 flyttade de till Nedre Brevik och 19050414 vidare till Herrestad.

Olyckliga omständigheter och sonade brott kan ändå ge drägliga liv åt efterkommande.

Lilli-Anne Sihlberg

Hembygdsmuseet

Vi har gjort om i hembygdsmuseet!! Vi efterlyser därför gamla skolböcker i fint skick till skolmiljön. Har du någon som du vill skänka, kontakta då Yngve Carlsson tel. 0524 - 710 19

Konsum i Munkedal – en liten affärshistoria

I förra numret av Munkedalsbygden började vi berätta om Konsum i Munkedal. Där berättades om själva bildandet och dess bakgrund. Vi beskrev butikerna på nr 1 Stationen och nr 2 Stale. Nu fortsätter vi med resten av butikerna och butiksbusarna.

Konsum Butik 3, Lycke

Butiken i Lycke öppnades 1924 i hyrda lokaler, huset köptes 1926 och tomten 1934 efter att först ha arrenderat den. Dessa lokaler låg med adress Bagerivägen. I detta hus fanns det redan tidigare affär som först drevs av Lindbom och sedan av Konrad Svahn och hans bror Åke. En grundlig renovering av butiken gjordes 1952, och även 1958.

Kända föreståndare var: Gunnar Johansson, Sören Amandusson 1946, Erling Mattsson (Lycke), Majdel Karlsson, Lennart Karlsson i Bastegilja -1953, Sven-Åke Emilsson 1953-58, Bernt Leandersson 1958-63, Anita Bjurström var butikschef 1963-64, Per-Gösta Hidén, Margaretha Bruzelius var tills butiken stängdes.

Som biträde kommer vi bl.a. ihåg: Astrid Lindqvist, Gunnar Karlsson, Ingvar Forsberg, Greta Öst, Svea Hedlund, Inez och Eira Strömberg, Yvonne Forsberg, Marianne Josefsson, Birgitta Hansson, Ingrid Andersson och Margaretha Bruzelius.

Namnlistor från Lycke om att butiksbusen även skulle stanna längs Sörbygdsvägen. Men detta avslogs bl.a. med motiveringen »om vi börjar med försäljning från buss så nära Lyckebutiken, så kommer kundunderlaget för denna att försvagas, vilket inte är lämpligt, om man skall tänka på att butiken bör finnas kvar i fortsättningen«.

Butiken stängdes 1973 i samband med att den nya Konsumhallen på Centrum invigdes. Stängningen föregicks av att man först hade lunchstängt, inte öppet alla dagar i veckan och då ersatt av en butiksbus.

Axel Karlsson, Möe talar med affärschefen Erik Johansson.

Greta Öst med Anita Bjurström i bakgrunden.

Hjördis Pettersson i samtal med annan kund. Marita Hellberg i bakgrunden.

Konsum Butik 4, Hattefjäll

Butiken på Hattefjäll öppnades 1924 i en hyrd lokal, som ägdes av en man som hette Abraham. Eventuellt hade han också haft affär där innan Konsum startade. År 1936 köptes fastigheten av Konsumföreningen. 1942 byggdes ett magasin invid fastigheten för att få ökat utrymme av fodervaror och gödningsämnen.

Hattefjällsbutiken stängdes 7 oktober, 1952 och fastigheten såldes för 10700 kronor. Därefter fick kunderna handla från butiksbusarna som kom en gång i veckan. I denna butik arbetade bl.a. Lennart Hult (omkr. 1940).

Sören Amandusson körde den första Konsumbussen som kom till Hattefjäll.

Konsum Butik 5, Hamnen

Butiken på Munkedals Hamn öppnades omkring 1940. Föregångaren var en butik i samma hus som drevs av en kvinna som lokalt på Hamnen kallades för »Tanta«. När hon slutade passade Konsum på att ta över lokalen och öppnade sin butik. Den förste som förestod denna butik hette Hallman. Samtidigt arbetade Gunnar Johansson där som biträde. Efter några år flyttade han till Konsumbutiken på Lycke och senare lämnade han Konsum och övertog Handelsföreningen på Önebacka. Anna-Lisa Andersson var anställd som biträde i många år i konsumbutiken på Hamnen. På 1950-talet var Majdel Karlsson föreståndare, men även Lennart Hult och Lennart Karlsson arbetade där.

Kunderna kom dels från området runt Hamnen men även per båt från Skredsvik och Studseröd. En ganska livlig fartygstrafik skapade också ett bra underlag för affären.

Utdrag ur medlemsrådets rapport 1963

»Med tillfredsställelse noterar vi även att fastigheten hålles i stånd och att den blivit moderniserad med oljeeldning.«

Rapporten 1964 berättar att »även det gångna året har den lilla butiken inom distriktet kunnat öka sin omsättning med 9 337 kronor till 111 621 kronor«.

Av en faktura från Börjessons Byggnadsfirma framgår det att affären hade brandskadats 1965 (möjl. 1967). Detta tog kanske knäcken av affären och snart därefter lades butiken ned. I slutet drevs verksamheten på entreprenad av Elsa Hedin från Möe .

Konsum Butik 6, Håbygård

I Håbygård övertogs en befintlig privat butik 1941 och efter några år köptes fastigheten. Renovering och ombyggnad skedde under 1948.

Konsum i Håby

Medlemsrådets rapport 1961 berättar att omsättningen var 210 712 kronor vilket innebär en minskning med kronor 20 343 jämfört med 1960. Anledningen här till torde vara att Apoteket flyttats till Munkedal. Medlemsrådet anser det dock troligt att en ökning kommer till stånd när den nya vägsträckningen 1964 blir färdig. Butiken stängdes dock 1973 i samband med att den nya Konsumhallen på Centrum i Munkedal öppnades.

Under 1950-talet förestods butiken av Per Larsson och Irene Engdal. Vi läser vidare att »Kjell Hansson slutar sin anställning 1969, varefter fru Carin Hidén har utsetts till ny butiksföreståndare«.

Konsum Butik 7, Fisketorp

En fastighet i Fisketorp inköptes och där öppnades butik 1944, den stängdes 7 oktober 1952 för att ersättas av butiksbussarna.

År 1947 lämnade Länsstyrelsen följande besked på ansökning om att försälja pilsnerdricka: »Funnit skäligt meddela Bertil Botvid Teodor Lindquist tillstånd att tillsvidare och så länge länsstyrelsen ej finner skäl att återkalla detsamma i Munkedals Konsumtionsförenings u.p.a. handelslokal i fastigheten Sandåker 1:36, Krokstads socken till kända hushållskunder försälja pilsnerdricka till avhämtning, dock icke i mindre parti än tre helbuteljer eller sex halvbuteljer varje gång; åliggande det tillståndshavaren att å plats synlig för allmänheten låta an-

bringa tydligt anslag med uppgift om arten av den medgivna försäljningsrättigheten».

Som föreståndare för denna butik var Åke Johansson och lillebror Allan var biträde. Numera är det församlingshem i dessa lokaler.

Konsum Butik 8, Hedekas

Även i Hedekas köptes en fastighet och en butik öppnades 1944. Denna butik stängdes 15 maj 1955 för att ersättas av butiksbussarna. En av föreståndarna på 1950-talet hette Jägerbrandt. Fastigheten i Hedekas såldes på hösten 1955 för 23500 kronor.

I korrespondensen den 30:e Maj 1952 läser vi:

»Till Kommunalfullmäktige, Sörbygden:

Vi anhålla härmed om att få ha vår mjölkbutik i Hedekas öppen mellan kl. 12.00 och 13.00 söndagar under sommarmånaderna juni-augusti. Som skäl för annan butikstid än den vanliga mellan 8 -10 dylika dagar anför vi att den färska mjölken ej kommer från mejeriet i Dingle förrän 12.00.«

Butiksbussarna

Butiksbussarna från 1957

Buss 1, Chevrolet, (ny 1948) började sin verksamhet den 19 juli 1952, försäljningen under fem första månaderna var 73 645 kronor.

Buss 2, Volvo, köptes ny 1952 och började köra 10 oktober. Försäljningen de tre första månaderna var 37 521 kronor.

Buss 3, Volvo, köptes ny 1955 och började köra 20 maj.

1965 byttes de två äldsta bussarna mot nya och 1968 byttes även 3:an mot en ny buss.

Redan 1938 hade Konsum utkörning av varor till Torreby-Rödområdet. En »orderlåda« fanns uppställd vid Torreby-Porten. Där hämtades alla notor eller beställningar av mjölk bilen för att sedan expedieras och köras hem till hushållen.

Konsumbussarna kördes av

Sören Konradsson(den första bussen), Lennart Karlsson, Leif Östh Ingemar Johansson, Arne Hermansson, Sven Andersson, Tage Stenqvist, Kent Andersson, Yngve Pettersson, Eddie Knutsson och Olle Ripa.

Den första tiden packades bussarna av chaufförerna själva på kväll och morgon. Allteftersom turerna blev längre så blev det nödvändigt med extra personal som skötte paketeringen. Här minns vi: Anna Mobrandt, Anna-Lisa Johansson, Frida Olofsson, Greta Eriksson

Kiosk på Saltkällan

Under sommaren 1939 öppnades en kiosk på Saltkällan. Hur länge den drevs vet vi dock inte.

Sahlbergsska fastigheten

1963 beslutades att föreningen skulle köpa Sahlbergsska fastigheten på Möe och fastigheten köptes 1964. tanken var att öppna en butik där, men det realiserades aldrig och fastigheten såldes igen 1968.

Chefer i Konsum Munkedal

Hjalmar Andersson	1916-1926
Efraim Karlsson	1926-1930
A.J. Edin	1930-1936
John Wickström	1936-1946
Bertil Lindqvist	1946- 1951
Erik Johansson	1951-1972
Uno R Johansson	1973-

Text Christer Karlsson

Önnebacka skola

Antalet barn som skulle gå i skola ökade kraftigt i Munkedal omkring sekelskiftet 1900. Detta gällde framför allt i den östra delen av samhället. Där fanns redan flera skolor men ytterligare en togs i bruk vårterminen 1908. Den låg på Önnebacka och tomten skänktes av dåvarande Munkedals AB, som ägde mark här. Skolan bestod av en klass för småskolan och en för folkskolan och innehöll även bostäder för två lärare. Numera inrymmer byggnaden Munkedals Hembygds-museum sedan 1963.

Under den exakt femtio åren skolan var i bruk var det många elever som fick sin bildning här. Bland lärarna finner vi för Folkskolan: namn som Viktor Lind-

kvist och Carl Josefsson och för småskolan Hanna Larsson, fröken Erhardsson, Laila Oskarsson och den sista var Majken Hermansson

På bilderna ser vi två folkskoleklasser med Carl Josefsson som lärare. Han hade tidigare varit lärare på Breviks skola vid Saltkällan 1929-41 och sedan härpå Önebacka 1941-1958. När han kom till Önebacka bodde han med sin hustru Gertrud i lägenheten på 1:våningen. Carl var en mycket uppskattad lärare av många. Han var känd för sin omfattande kunskap, framför allt om svensk litteratur och i synnerhet av Gustav Fröding, vilkens dikter han läste på god värm-ländska. Carl var delvis utbildad på universitet i Greifswald i Tyskland och ursprungligen kom han från Ulricehamn.

Önebacka folkskola 1949. Kortet är lånat från Lennart »på Myra« Johansson och taget av Nils Gustavsson

Sittande 1:a raden: Stig Nilsson (med kiosken), Gunnar Karlsson (»Dalingen«), Nils-Erik Olsson (son till »Vägga«), Karl-Erik Kristensson (»i Bergena«), Bertil Palmqvist, Leif Holm.

Sittande 2:a raden: Karin Hansson (i Hattefjäll), Elsy Sörqvist (i Soterud), Gunnel ..., Sonja Karlsson (i Skälleröd), Britt Johansson (g.m. Kaj Sörensson), Ingrid Olsson (gift Trygvesson), Louise Lindqvist, Margaretha Gustavsson, Ragnhild ...

Stående 3:raden: Lars Jansson, Sten-Erik Hedlund, Ivar Karlsson (i Bönnerud), Eide Johansson, Carl Josefsson (lärare), Willy Martinsson (på Stigen), Lennart Johansson, Bengt Karlsson (»Fyggen«), Ingemar Johansson (på Gärdet)

Önebacka folkskola 1952 – 53. Kortet är lånat från Ebbe Gustavsson

Sittande fr. v: Inga-Lill Strömberg (fr. Önebacka), Berit Johansson (fr. Limmared), Birgitta »Gittan« Utgren, Birgitta Blomqvist, Margareta Börjesson

Stående 2:a raden fr. v: Egon Friman, Nils-Ebbe Gustavsson, Bertil Gunnarsson, Gun-Britt Torsell, Barbro Skreberg, Yngve Klang, Uno Olsson, Gunnar Karlsson (fr. Klevskogen)

Stående 3:e raden fr. v: Carl Josefsson, lärare, Kent Litzén, Stig-Ola Axelsson, Jan-Åke Hedlund, Jerry Olsson, Sture Lindberg, Leif Bergh, Vimar Vingård

Julfesterna i Föreläsningssalen

Under flera decennier ordnades det julfester för skolbarnen i Föreläsningssalen. Här följer en liten berättelse hur en sådan fest kunde gå till i början av 1950-talet.

Föreläsningssalen ägdes av Munkedals AB och inrymde även Fabriksskolan. Denna skola togs i bruk 1900 och drevs av bolaget som enskild folk- och småskola de första sju åren. Bolagsledningen ansåg nämligen att den allmänna skolan inte kunde erbjuda fullgod undervisning med det stora elevantalet – exempelvis 160 barn i Lycke – en lärare ansvarade för. (Erland Forshult: Folkskoleväsendets utveckling i Foss socken). Fr.o.m. 1908 övertogs verksamheten av kommunen, medan bolaget utan ersättning upplät lokalerna.

Julen 1917 bjöd bolaget skolbarnen på den första festen med korv och risgrynsgröt. Det har min far, som gick sista året i Fabriksskolan då, berättat. Han menade att den nytilträdde direktören vid Munkedals AB, Olof Bildt, hade ställt om så barnen – även andra än bolagsanställdas – fick denna uppmuntran. Det var mycket uppskattat, krigsår som det ju var med knapphet på det mesta. Vilken utformning den festen hade i övrigt är okänt.

Britt-Lis Fürst, Melker Hansson och Sven Svensson började i första klass i Önebacka 1926. De minns fortfarande att det var lussekatter och kakao, danslekar, stjärngossar, teater samt att det delades ut gottpåsar. För musiken svarade troligtvis Britt-Lis pappa, Magnus Nässén, fiol och fru Tora Göthlin, piano. Av äldre Munkedalsbor är Nässén ihågkommen som skicklig violinist och en drivande kraft för musiklivet i Munkedal. Till professionen var han föreståndare för Handelsföreningen.

Att festerna var en hjärtesak för Bildt framgår bl a av ett personligt brev 28 november 1941 till Kapten C. A. Rehnberg, Kristidsstyrelsen i Bohuslän. Där påminner han om »tilldelningen av cacao m.m. till vår julfest för folkskolebarnen« och vädjar: »Om det är möjligt, så gör Ditt bästa för att ge oss det behövliga«. Och i januari 1939 till Marabous Nederlag i Göteborg uttrycker han sin tillfredsställelse över godsakerna till julfesten: »...Vi hava aldrig haft så god choklad eller fått sådan valuta för våra pengar som denna gången«.

Bolaget fortsatte att bjuda på festen ända tills nya Bruksskolan togs i drift vårterminen 1959.

Det var skolorna öster om Örekilsälven, dock inte Järmonderöd och Saltkällan, som fick denna favör. Eleverna i Hede småskola, Önebacka småskola och folkskola, Fabriksskolan med tre folkskoleklasser samt Lycke småskola och folkskola var de gynnade i detta avseende. Järmonderöd och Saltkällan hade egna fester. Ebba Rönnberg var siste läraren i Järmonderöd. Hon undervisade alla sju årskurserna samtidigt. Skolan lades ner 1952 och Rönnberg tog över en klass i Fabriksskolan.

Många av Munkedalsbygdens läsare har upplevt de här julfesterna, och minns dem säkerligen med glädje. Här är ett försök att friska upp minnesbilderna.

Jag har personliga minnen från jularna 1948 till 1954 som »skolefux«, först i Önebacka småskola, sedan i Fabriksskolan.

Avslutningen av höstterminen var verkligen något vi såg fram emot och hade höga förväntningar på. Flera veckor innan jul började förberedelserna för dem som skulle uppträda på ett eller annat sätt. Både flickor och pojkar från varje klass (från tredje till sjunde) togs ut som stjärngossar. Jag råkade för övrigt vara en av dessa. Min magister Henning »Pex« Hasselgren var den som drillade oss i sång och gång. Övningarna skedde på lektionstid och var trevlig omväxling. Det tyckte kanske även de som under tiden fick »arbeta på egen hand« i den lärarlösa skolsalen. Talesättet »när katten är borta dansar råttorna på bordet« passar rätt bra i sammanhanget!

Av tradition skulle sjätteklassen, med läraren som regissör, spela en pjäs. För den aktuella klassen var det en hederssak att inte läcka ut vilken pjäs man övade på. Det skulle bli en överraskning vid premiären. När min klass stod på tur som skådisar överlät »Pex« regissörsjobbet till Ebba Rönnberg. Själv hade han väl nog med stjärngossarna. En pjäs av Astrid Lindgren med titeln »Huvudsaken är att man är frisk« valdes ut. Ebba fördelade de tio-tolv rollerna vid första sammankomsten. Hon hade gott handlag som regissör och lyckades bra med att få var och en att leva sig in i sin roll. Under våra repetitioner höll »Pex« ett vakande öga på hennes klass.

Av outgrundlig anledning tilldelades undertecknad rollen som den förrymde rånvändaren Fagerlund. Till rekvisitan hörde en gul poplinrock, ett s.k. gahndiskynte och en brun hatt samt en riktig pistol, vilken polisman Kring ställde till förfogande till generalrepetitionen. En wienerkorv som jag, dvs. Fagerlund, skulle tilltvinga mig med vapenhot, och glupskt sätta tänderna i vid föreställningen, införskaffade jag i Trogens charkuteri på premiärdagen. Utan vapenhot!

Den vanliga rutinen sista dagen på höstterminen såg ut så här: Framåt midnatten samlades klasserna i sina respektive skolsalar iförda bästkläderna. Läraren delade där ut betygsböckerna med omdömena ifyllda för den gångna terminen, ofta med uppmaningen (på förekommen anledning): »Glöm inte ta med boken när ni kommer tillbaka efter jullovet – påskriven av pappa eller mamma! «

Sedan började det roliga: Klassvis vandring till biografen i Folkets Hus. Den film som visades hade sjundeklassen valt. Det hände att någon tog med sig ett småsyskon till denna gratisföreställning. Sålunda fick jag i förtid, som sexåring, sitta av en Lassie-film i sällskap med min tre år äldre bror Erland. Ja, just sitta av! Det blev inte alls som jag tänkt mig. Filmen var nämligen så hemsk med ingredienser som krig och störtande flygmaskiner och en stackars hund, så efter välvilligt råd av min biogranne »Olle i Futton« höll jag mössan framför ansiktet mest hela tiden. Den gången var det inte roligt, men det blev bättre kommande år.

Efter filmen tågade vi till Föreläsningssalen och julfesten där. Girlanger i glada färger hängde i takbjälkarna. Den stora julgranen var på plats. Nu var det tillåtet att gå in med skorna på! Det var annars tillåtet endast i den del av salen – avgränsad med långbänkar – som vanliga dagar var avdelad som matsal för dem som hade matsäck med sig till skolan. (Många cyklade hem och åt på matrasten). Större delen av lokalen brukades i vardagslag som gymnastiksal. Nåde den som Ida Foss fick se överträda tillträdesförbudet till den delen! Ida hade respekt med sig. Hon och maken Kalle, som bodde i övervåningen på Fabriksskolan, ansågs allmänt som ett rekorderligt vaktmästarepar.

Nu följde frosseri av lussekatter och kakao, som vi säger i Munkedal. Det var fri tillgång av bådadera. Så gott det smakade och vad vi åt och drack! Var och en hade med sig en egen emaljerad plåtmugg för drycken. I synnerhet de större pojkar kunde klämma i sig åtskilliga »pissar« och det fördes inofficiell statistik

över konsumtionsförmågan! Ida Foss och svägerskan Aina Östlund i prydlig mundering tillagade den heta drycken i det stora köket i källaren och såg till att det inte blev tomt på faten eller i kannorna på långborden.

Så var det dags för ringlekar till toner från Spel-Eriks dragspel, Sören Karlssons fiol och Ragnar Muhrs gitarr. Utan förstärkare, förstås! Under dansen blandades skolbarn i alla åldrar mellan sju och tretton år och de lärare som hade något barnasinne kvar. Det bör ha varit cirka 450 fötter med stort och smått.

De som av blygsel eller andra skäl (kanske hade ätit för många lussekatter?) hade svårt att komma igång brukade få hjälp på traven av någon hurtig lärarinna. En och annan pojke ville överhuvudtaget inte delta i dylikt »velerik«. Visorna var de traditionella: Små fåglarna i skogen..., Viljen I veta..., Tre små gummor..., Vi äro musikanter..., Skära, skära havre..., Lasse går i ringen... och säkert några till. De yngre lärde av de äldre. Det snurrades runt, klappades med händer, stampades med fötter, hyttes med pekfingrar (nå, nå, nå...) och dansades åt andra hållet så det stod härliga till. En viss förvirring kunde uppstå när det gällde att hålla reda på höger och vänster vid »Räck höger hand din maka och vänster hand din granne, och armen åt den tredje å så promenera vi...«

Om det slumpade sig väl kunde man få en liten svängom med sin hemliga förälskelse och ogenerat sjunga det man ville – men inte vågade – säga:

»Jag håller dig så kär, jag stiger dig så när (här var man riktigt nära!) jag kan inte säga hur vacker du är...« Och, kan man tänka sig, tösen sjöng likadant!

Många hade med sig serpentiner i olika kulörer som de kastade genom luften och dekorerade granen – och skräpade ner golvet – med.

Under ett avbrott i dansen dämpas belysningen och det blir nästan tyst. Ute i foajén under läktaren har stjärngossarna gjort sig redo med sina guldstjärneprydda strutar på huvudet och långa vita skjortor som mammorna ställt i ordning. Nu hörs sång och dörrarna in i salen slås upp: »Goder afton, goder afton både herre och fru. Vi önska eder alla en fröjdefull jul!«. I täten för det långa tåget som skrider in i salen går den längste och mognaste stjärngossen (så vitt jag minns var den gossen alltid en flicka). Han/hon bär en stor lysande stjärna, troligtvis av kraftigt papper, på en stång. Det långa ledet i »fallande längder« bildar en stor ring runt granen under det de följande verserna sjungs. Sedan följer sånger som Du mörka gran, Nu så är det jul igen, Raska fötter springa tripp, tripp, tripp, Nu så kommer julen, nu är julen här, Nu tändas tusen juleljus, När juldagsmorgon glimmar...

När repertoaren är genomsjungen återupptas »Goder afton«, tåget skrider ut lika värdigt som det kom in, och danslekarna fortsätter.

Hittills har det mesta varit förutsebart, medan den följande programpunkten har omgetts med stor sekretess: Pjäsen. Den förväntansfulla publiken har bänkat sig framför scenen när gonggongen ljuder och ridån går upp. Spelet kan börja...

De agerande har fått öva sig i att tala högt och tydligt, för inte heller här förekommer några elektrotekniska hjälpmedel. De har, garanterat, en tacksam publik.

Pjäserna kunde handla om tomtar och troll eller vara mera verklighetsnära. En jul var Pippi Långstrump huvudfigur. Hon roade genom att vara ouppfostrad. Publiken blev förtjust när hon exempelvis på en bjudning hos Tommys och Annikas mamma strödde socker på golvet och gick barfota och trampade i detta för det kändes så klabbigt och gott under fötterna.

Ture Sventon med sin flygande matta var en annan känd figur som skapade glad stämning.

Då ridån gått ner och applåderna tystnat visste alla vad som skulle följa. När scenen städats och ridån gick upp igen vankades det snart gottpåsar. Alla hade lärt sig texten till en sång* som föregick jultomtens entré, och som jag aldrig sett i tryck eller hört i något annat sammanhang:

1:a vers:

I köket mamma har så brått, för nu är julen här.

Hon bakar kakor stora små, och gör sig stort besvär.

Hon hugger själv ett juleträd, tra-la-la-la, Ett juleträd, en gran så fin och späd.

2:a vers:

Så mycket grant hon hänger på varenda liten gren.

När allt är klart och granen klädd, då är det afton ren.

Så samlas vi till julefest, tra-la-la-la, till julefest

Med glädjen så som gäst

3:e vers:

Nu knackar tomten på vår dörr... (Just här hörs ett kraftigt bultande från högra sidodörren till scenen) ... Stig in du gamle vän! (Jultomten stiger in. Sången fortsätter).

Vi har ej sett dig sen i fjol, välkommen hit igen

Du bär i famnen barnens fröjd, tra-la-la-la, ja barnens fröjd

Och gör envar så nöjd.

Tomten har en käpp som han stöter i golvet och en säck på ryggen. Runt livet har han ett grovt rep. En stor grötslev hänger vid sidan. Med ljudlig stämman, som röjer allt eventuellt tvivel om vems ansikte som döljer sig bakom skägget, frågar han: »Finns det några snälla barn här?» Svaret är givet! På ett ordnat sätt delas det ut gottpåsar med början på förstaklassarna. Till sin hjälp har »farbror Kalle« ett gäng tomtenissar. För det är ju han – Kalle Foss – som är tomte. Stora papplådor med gottpåsar packas upp.

Påsarna var innehållsrika. Vanligen var där äpple, en apelsin, choklad och kolar av olika slag, ett litet russinpaket och någon tablettask såsom Domino, Figaro eller Tenor.

Som avslutning sjöngs unisont »Var hälsad sköna morgonstund« till Hasselgrens pianoackompanjemang. Då hade klockan hunnit bli sex på eftermiddagen

Det var åtråvärt att vara Kalles medhjälpare som tomtenisse, och som grädde på moset belönades det med en extra gottpåse. Vilken urvalsmetod Kalle använde när han gallrade hårt bland alla som anmält sig visste nog bara han själv. Att ha en pappa som var anställd vid bruket verkade vara ett plus.

Om någon hade oturen att vara sjuk på festdagen fick en kamrat svara för att han eller hon i vart fall inte blev utan gottpåse. När jag en gång bad tomten Kalle om en påse till Kurt, min sjuke kamrat – vi gick båda i andra klass – var det självklart att bli trodd på orden. Påsen tog en kusin till honom hand om för att överlämna. Som en ödets ironi förlorade jag min egen. Jag hade tillfälligtvis placerat den vid mina ytterkläder som jag hängt på min storasysters krok i hennes korridor i samma hus. När vi skulle gå hem var påsen till min stora besvikelse borta. Mina äldre och förståndiga(re) syskon klankade på mig för att jag varit så dum att jag duktat för tjuven, men de delade säkert med sig av sina gotter. Inte kunde jag ana att så grov kriminalitet förekom i Munkedal!

Julfesterna är nu ett minne blott, liksom Föreläsningssalen och Fabriksskolan. Idag syns knappt något spår efter den pampiga byggnaden som låg 400 m norr om Pumpbron och ett stenkast från Björidsvägen.

Vi som hade förmånen att vara med på festerna fick minnen för resten av livet.

Gudrun Hallberg hade antecknat och sparat texten. Elsie Johannesson har förmedlat den. Melodin är upptecknad av författaren så som han minns den.

Text Bengt Blomberg

Nu kommer **Soldatboken!!**

Boken om soldaterna i Stångenäs kompani från Kungliga Bohusläns Regemente

Vi har i tidigare nummer av Munkedalsbygden skrivit om det stora arbete som, under ledning av Rune Hasslöf, har lagts ned på att kartlägga alla indelta soldater som tillhörde Stångenäs kompani. För alla som tror sig ha en soldat från Stångenäs och Munkedal i släkten är boken ett måste. Du som tycker om militärhistoria bör också läsa den. Den ingår i en serie av böcker. Vi hoppas att den kan utkomma under december 2007. Munkedals

Hembygdsförening kommer att sälja boken från Hembygdsmuseet. Ring gärna tel. 0524-100 80 och förhandsboka ett exemplar så kan du hinna få den lagom till jul. Den kommer att kosta ca 250 kronor.

Kommande aktiviteter

Under år 2007 planeras:

Vinterfest; vi äter julgröt med tillbehör och underhållning. Platsen är bakstugan på Kaserna. Det sker lördagen den 7 december kl. 18.00.

Tidningsredaktion

Sverker Balksten, Kristin Balksten, Yngve Carlsson,
Ingela Ingman och Bertil Johansson

*Stöd Hembygdsföreningen
genom att bli medlem!
Årsavgiften är 100 kronor per person.
Beloppet kan lämpligen insättas på
postgiro 58 23 49 - 7*

Munkedals Hembygdsförening har till uppgift att:

- Samla och bevara allt av värde som belyser befolkningen liv och verksamhet under gången tid
- Skydda och bevara alla yttre fornlämningar inom kommunen
- Arbeta för främjandet av ortens kulturliv
- Verka för skydd åt bygdens natur och bevarande av dess särprägel åt kommande släkten
- Genom exkursioner och utfärder ge inblick i fornminnenas stora historiska betydelse
- Samla och bevara allas slag av antika och äldre föremål såsom träarbeten, redskap, böcker, fotografier, tidskrifter mm att förvara i vårt museum.

Tidningen är tryckt på Xerox DC250!

Önskas mer information vänligen kontakta

Xerox Partner DocuWare AB
Fredrik Balksten
031-776 80 27/0736-33 80 27
fredrik.balksten@docuware.se